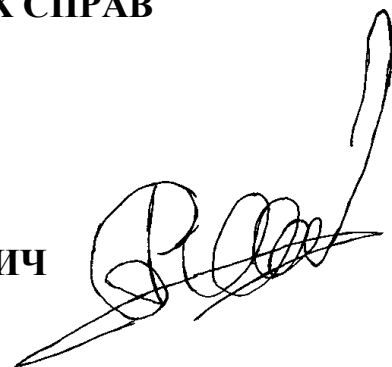


**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ШЕЛЯКІН ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ



УДК 343.126

ДОМАШНІЙ АРЕШТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, професор
Азаров Юрій Іванович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Тертишник Володимир Митрофанович,
Університет митної справи і фінансів,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін

кандидат юридичних наук, доцент
Баулін Олег Вячеславович,
Національна академія прокуратури України,
старший викладач відділу підготовки прокурорів
з процесуального керівництва та криміналістичного забезпечення
досудового розслідування Інституту спеціальної підготовки

Захист відбудеться «27» червня 2019 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «24» травня 2019 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**



Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У Конституції України закріплено, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29). Це право є одним із фундаментальних конституційних прав людини, тому може бути обмежене лише вмотивованим рішенням суду.

Право на свободу пересування не є абсолютним, а отже, воно може бути обмежено у встановлений державою спосіб, як зазначено в низці міжнародних нормативно-правових актів щодо можливості обмеження прав і свобод людини.

В умовах проведення реформи правоохоронної системи в Україні значна увага приділяється захисту прав та законних інтересів учасників кримінального провадження на різних його стадіях, зокрема під час застосування такого запобіжного заходу, як домашній арешт, який закріплено в положеннях КПК України 2012 року. Відповідно до основної ідеї кримінального процесуального закону та переліку запобіжних заходів, він застосовується в тих випадках, коли застава є занадто м'яким запобіжним заходом, а тримання під вартою – занадто суворим.

Історичний аналіз становлення та розвитку інституту домашнього арешту як запобіжного заходу свідчить про те, що він постійно вдосконалювався з метою покращення процедури його реалізації, що пов'язано передусім з можливістю одночасного використання електронних засобів контролю для його належного виконання. Водночас аналіз правових норм, що регулюють домашній арешт, доводить наявність недоліків у його практичному застосуванні, а також пеніх прогалинах у нормах різних законодавчих актів, які вкрай негативно впливають на дотримання прав учасників кримінального процесу.

У різні часи окремі питання домашнього арешту було предметом наукового дослідження таких вітчизняних і зарубіжних учених, як О. Н. Агакерімов, Ю. І. Азаров, О. В. Баулін, А. Ф. Безрукава, А. П. Бельмаз, О. В. Білоус, П. Д. Біленчук, А. М. Бірюкова, М. Й. Вільгушинський, Г. П. Власова, Л. В. Гаврилюк, І. Г. Глобенко, І. Л. Дідюк, О. В. Капліна, В. Г. Крайнюк, І. Є. Криницький, О. П. Кучинська, Ю. А. Ліхолєтова, Л. М. Лобойко, П. І. Люблінський, Є. І. Макаренко, О. І. Марченко, Ю. Д. Москалюк, В. В. Мухін, В. В. Назаров, Д. П. Письменний, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, В. В. Рожнова, Д. Б. Сергєєва, О. Ю. Татаров, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, І. Я. Фойницький, О. Ю. Хабло, О. Г. Шило, М. Є. Шумило та ін.

На рівні дисертаційних досліджень означений запобіжний захід в українському кримінальному судочинстві досліджували А. Ф. Безрукава («Домашній арешт в системі запобіжних заходів у кримінальному процесі України», 2013 р.), Ю. Д. Москалюк («Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні», 2015 р.), І. Л. Дідюк («Домашній арешт в кримінальному процесуальному законодавстві

України», 2015 р.), О. Н. Агакерімов («Домашній арешт в системі запобіжних заходів», 2016 р.).

Незважаючи на високу значимість проведених досліджень, багато питань теорії і практики щодо умов обрання, застосування та механізму виконання домашнього арешту в кримінальному провадженні залишаються недостатньо розробленими.

Динамічність розвитку кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики порядку обрання, зміни та оскарження домашнього арешту як запобіжного заходу демонструють необхідність дослідження на монографічному рівні окреслених питань, розв'язання наявних проблем шляхом підготовки науково обґрунтованих пропозицій до КПК України та удосконалення порядку їх застосування.

Водночас необхідність подальшого дослідження домашнього арешту як запобіжного заходу підтверджується рішенням Конституційного Суду України від 23 листопада 2017 р. № 1-р/2017 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої ст. 315 КПК України.

У щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні зазначено, що 2014 р. є другим роком дії КПК України 2012 р. Однак на практиці трапляються випадки порушення прав і свобод людини внаслідок недотримання вимог КПК України саме правоохоронними органами. Правоохоронні органи та місцеві суди неоднаково тлумачать, а отже, неоднаково застосовують положення ст. 315 КПК України щодо «автоматичного» продовження тримання під вартою на стадії надходження до суду обвинувального акта. Це спричинило прийняття Європейським судом з прав людини рішення від 9 жовтня 2014 р. у справі «Чанєв проти України», яким констатовано порушення прав і свобод людини, проголошених ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Крім того, дискусійним є питання визначення структурного підрозділу, працівники якого мають здійснювати контроль за виконанням підозрюваним, обвинуваченим встановлених обмежень під час домашнього арешту. Не розроблено механізм виконання визначених обмежень домашнього арешту залежно від використання електронних засобів контролю чи без їх використання.

Аналіз чинного законодавства також свідчить про наявність деяких розбіжностей щодо визначення процесуальної форми застосування, продовження та скасування домашнього арешту залежно від стадій досудового розслідування або судового розгляду.

Викладене обумовило вибір теми дисертаційного дослідження та повною мірою свідчить про її актуальність з наукових і практичних позицій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження узгоджується із Стратегією національної безпеки України,

затвердженою Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, ґрунтується на положеннях Плану заходів МВС України, спрямованих на реалізацію норм КПК України (наказ МВС України від 8 серпня 2012 р. № 685), відповідає Пріоритетним напрямам наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2019 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 27 грудня 2017 р. № 28), планам проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2015–2018 рр. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 27 листопада 2014 р. (протокол № 21) та схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1127, 2015 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є проведення комплексного аналізу теорії і практики обрання та застосування домашнього арешту як запобіжного заходу, а також розроблення й обґрунтування рекомендацій для підвищення його ефективності під час кримінального провадження.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *задачі*:

- охарактеризувати історичні етапи виникнення і розвиток домашнього арешту в кримінальному процесі України;
- розкрити поняття та сутність запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту;
- з'ясувати умови обрання домашнього арешту в кримінальному провадженні;
- визначити мету та підстави застосування домашнього арешту в кримінальному провадженні;
- розкрити процесуальний порядок застосування і продовження (скасування) домашнього арешту в кримінальному провадженні та встановити їх особливості на стадіях досудового розслідування і судового розгляду;
- визначити особливості обліку осіб, щодо яких застосовано домашній арешт, та контролю дотримання ними обмежень запобіжного заходу з використанням електронних засобів контролю та без їх використання;
- сформулювати пропозиції щодо удосконалення інституту домашнього арешту в кримінальному судочинстві.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі обрання, застосування та виконання домашнього арешту під час досудового розслідування або судового розгляду.

Предмет дослідження – домашній арешт у кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність як загальнонаукових, так і спеціально наукових методів і прийомів наукового пізнання. *Історико-правовий метод* надав можливість дослідити виникнення і розвиток домашнього арешту на території України в різні історичні періоди (підрозділ 1.1). За допомогою *формально-юридичного методу* досліджено правові норми чинного законодавства України, з'ясовано зміст та

значення використаних у них понять і термінів, обґрунтовано висновки та пропозиції щодо їх зміни й доповнення (підрозділи 1.1–3.2). *Порівняльно-правовий метод* надав можливість визначити відмінності домашнього арешту, розглядаючи його в площині законодавства окремих зарубіжних країн (Литва, Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Киргизія, Молдова, Таджикистан) у зіставленні з відповідними положеннями національного кримінального процесуального законодавства, а також встановити обставини, що знижують витрати, пов'язані із забезпеченням електронного контролю (підрозділи 1.2, 3.2). За допомогою *системно-структурного методу* розглянуто конкретні елементи системи домашнього арешту (підрозділи 1.2, 2.1, 2.3, 3.1). *Статистичні методи* використано для вивчення, узагальнення та аналізу слідчої і судової практики, підготовки обґрунтованих висновків за їх результатами, а також рішень Європейського суду з прав людини (підрозділи 1.2, 2.1, 3.2). *Соціологічний метод* застосовано у процесі проведення анкетування працівників судових та правоохоронних органів щодо домашнього арешту (розділ 2, підрозділ 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять результати узагальнення 300 ухвал слідчих суддів, судів про застосування, зміну, продовження та скасування домашнього арешту в Україні за 2015–2018 рр.; зведені дані опитування 150 осіб, зокрема 76 слідчих, 27 слідчих суддів, 12 прокурорів та 21 адвоката з Вінницької, Житомирської, Київської, Миколаївської, Одеської, Тернопільської, Черкаської, Чернівецької областей та м. Києва, державна й відомча статистична звітність, слідча практика, аналітичні дані МВС України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (наразі – Касаційний кримінальний суд Верховного Суду), Державної судової адміністрації України за 2015–2018 рр. Використано власний професійний досвід здобувача під час оперативного супроводження кримінальних проваджень, що розслідували і розслідують слідчі Національної поліції України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним (монографічним) дослідженням у вітчизняній юридичній науці, у якому з урахуванням норм кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування досліджено питання обрання такого запобіжного заходу, як домашній арешт. На основі результатів дисертації сформульовано низку нових науково-теоретичних положень для юридичної практики, які виносяться на захист. Зокрема:

вперше:

– доведено необхідність призначення слідчим суддею, судом у процесі розгляду клопотання слідчого, прокурора про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, медичного огляду окремих категорій осіб (неповнолітні, вагітні жінки, особи з інвалідністю та ін.) для встановлення можливих протипоказань обрання такого запобіжного заходу із застосуванням засобу електронного контролю;

– запропоновано три рівні суворості реалізації домашнього арешту для налагодження механізму вибору слідчим суддею, судом режиму ізоляції підозрюваного, обвинуваченого в межах житла, а саме: 1) м'якого – не залишати межі житла в певний час доби; 2) середнього – постійно перебувати в межах житла за винятком заздалегідь обумовленого періоду відвідування навчання, роботи або медичної установи; 3) суворого – цілодобово перебувати в житлі;

– встановлено, що перші ознаки запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту містяться в проекті зводу законів Гетьманщини XVIII ст. «Права, за якими судиться малоросійський народ», де у п. 1 арт. 1 глави XXIV «Про злодіїв і покарання їх, також про інші злочинні діяння» зазначено: «Якщо б чийогось слугу або людину, або підданого у будинку пана його, або де-небудь в іншому місці було спіймано з речовими доказами, а за таку крадіжку злодій не підлягає смертній карі, такого злодія потрібно відвести до його пана, а коли того не буде – до прикажчика, і пан або прикажчик повинен віддати злодія не пізніше ніж через два тижні до суду, а до суду має утримувати злодія під своїм арештом»;

удосконалено:

– поняття домашнього арешту, під яким слід розуміти «запобіжний захід, що застосовується для досягнення завдань кримінального провадження за рішенням слідчого судді, суду до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за яким законом передбачено покарання у виді позбавлення волі, і полягає в забороні залишення житла цілодобово або в певний період доби з можливим покладенням на неї низки додаткових, індивідуально визначених зобов'язань»;

– наукову позицію щодо необхідності розмежування понять «обрання» та «застосування» домашнього арешту, а саме: під обранням домашнього арешту слід розуміти прийняття рішення про вибір саме цього запобіжного заходу; під застосуванням домашнього арешту – процесуальну дію, яка здійснюється з моменту прийняття рішення про обрання названого запобіжного заходу до його зміни чи скасування;

– порівняльну характеристику поняття домашнього арешту на прикладі прямокутної системи координат. Умовну структуру цієї понятійної площини утворюють зміст (вертикальна вісь) та обсяг поняття (горизонтальна вісь) домашнього арешту. Унаслідок цього встановлено ознаки домашнього арешту та критерії їх відмінності порівняно із законодавством інших країн, що дозволяють його застосування;

дістало подальший розвиток:

– положення стосовно того, що застосування домашнього арешту з електронним засобом контролю в кримінальному судочинстві сприятиме вирішенню проблеми незаконного тримання під вартою осіб і зменшенню кількості їх звернень до Європейського суду з прав людини, а також покращенню стану забезпечення прав і свобод людини та громадянина в

кримінальному судочинстві Україні, зокрема щодо кількості фактів незаконного позбавлення особи свободи;

– розуміння мети домашнього арешту як поліструктурного явища, що складається з двох частин: 1) загальної мети домашнього арешту, яка виявляється в забезпеченні належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого шляхом встановлення обмежень; 2) спеціальної мети домашнього арешту, що полягає в ізоляції підозрюваного, обвинуваченого та обмеженні його контактів із зовнішнім середовищем;

– пропозиції щодо забезпечення виконання встановлених обмежень домашнього арешту, зокрема, встановлено відповідальність за їх невиконання, про що зазначається в ухвалі про застосування запобіжного заходу;

– положення про те, що дозвіл посадової особи, за необхідності, відлучитися з населеного пункту, в якому зареєстрована, проживає чи перебуває особа, відносно якої покладено відповідний обов'язок, надається залежно від стадії кримінального провадження: слідчим або прокурором – на стадії досудового розслідування; прокурором або судом – на стадії судового розгляду;

– класифікація умов обрання домашнього арешту на загальні та спеціальні. Під загальними умовами обрання домашнього арешту слід розуміти сукупність процесуальних вимог та обставин, які стосуються всіх запобіжних заходів та дозволяють прийняти рішення про його законне обрання, а саме: 1) обираються лише під час кримінального провадження; 2) перебування особи, щодо якої обирається запобіжний захід, у процесуальному статусі підозрюваного, обвинуваченого; 3) необхідність урахування обставин обрання домашнього арешту, що означають наявне кримінальне провадження, та обставин, що характеризують самого підозрюваного, обвинуваченого. Спеціальними умовами обрання домашнього арешту слід вважати сукупність процесуальних вимог та обставин, які стосуються лише названого запобіжного заходу й дають змогу прийняти рішення про його законне обрання, а саме: 1) наявність житла в підозрюваного, обвинуваченого; 2) відповідність злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа;

– положення щодо неможливості обрання домашнього арешту до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання десять або більше років позбавлення волі;

– положення, які визначають обмеження, встановлені відносно особи під час домашнього арешту, зокрема: 1) заборона залишати житло цілодобово або в певний період доби; 2) зобов'язання: 2.1) прибути за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади; 2.2) виконувати один або декілька обов'язків, передбачених пунктами 1–9 ч. 5 ст. 194 КПК України;

– пропозиції з визначення структурного підрозділу органу Національної поліції, працівники якого мають здійснювати контроль за виконанням підозрюваним, обвинуваченим встановлених обмежень залежно від використання електронних засобів контролю;

– твердження, що домашній арешт є ефективним запобіжним заходом, оскільки встановлені судом обмеження дозволяють здійснювати контроль над особою без її соціальної ізоляції. Проте міжнародний досвід його застосування як засобу кримінального покарання відносно засуджених осіб за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, передусім за умови умовно-достроково звільнення, свідчить про його можливу трансформацію і в кримінальне законодавство України. Наразі в Канаді в разі дострокового звільнення засудженого, який вчинив тяжкий чи особливо тяжкий злочин, суд може замінити його на домашній арешт з обов'язковим носінням засобу електронного контролю, що може стати альтернативою адміністративному нагляду.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації можуть бути використані в:

законотворчій діяльності – для вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України (лист Національної академії внутрішніх справ від 8 травня 2019 р. № 02/21ВР);

практичній діяльності органів досудового розслідування – у процесі розроблення й удосконалення відомчих нормативно-правових актів та методичних рекомендацій з питань, пов'язаних з реалізацією слідчим повноважень у кримінальному провадженні (акти впровадження Слідчого управління Головного управління Національної поліції в Одеській області від 23 серпня 2018 р. і Головного слідчого управління Національної поліції України від 2 травня 2019 р.);

освітньому процесі та науково-дослідній діяльності – у системі професійної підготовки слідчих, при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять зі здобувачами ступеня вищої освіти «бакалавр» і «магістр» за напрямом «Право» з навчальної дисципліни «Кримінальний процес», розробленні методичних рекомендацій з питань організації діяльності підрозділів досудового розслідування (акт впровадження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 5 вересня 2016 р. та акт впровадження в науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ від 10 жовтня 2016 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях і круглому столі, зокрема: «Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку» (м. Донецьк, 7 березня 2015 р.); «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ, 29 жовтня 2015 р.); «Правоохоронна та правозахисна діяльність поліції в умовах формування громадянського суспільства в Україні» (м. Київ, 9 квітня 2016 р.); «На перетині мови і права» (м. Київ, 22 лютого 2017 р.); «Забезпечення прав людини в контексті інтеграційних процесів України» (м. Київ, 29 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено в 10 публікаціях, серед яких чотири статті – у наукових фахових

виданнях України, одна – у міжнародному науковому періодичному виданні, п'ять тез виступів на науково-практичних конференціях і круглому столі.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (198 найменувань на 18 сторінках) і семи додатків на 27 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 218 сторінок, з яких основний текст – 173 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, ступінь її наукової розробки, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано його методологію та емпіричну базу, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, їх апробацію.

Розділ 1 «Історичний аспект та загальні положення домашнього арешту як запобіжного заходу в кримінальному процесі» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Виникнення і розвиток домашнього арешту в кримінальному процесі України»* здійснено аналіз давніх пам'яток права («Руська Правда», Судебники 1497 і 1550 рр., Статути Великого князівства Литовського, «Соборне уложення 1649 р.» тощо), у яких містяться норми, що передбачають застосування таких запобіжних заходів, як порука, видача пристава, поміщення в місця позбавлення волі. Однак перші ознаки запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, на думку автора, містяться в проекті зводу законів Гетьманщини XVIII ст. «Права, за якими судиться малоросійський народ». Зокрема, у п. 1 арт. 1 глави XXIV «Про злодіїв і покарання їх, також про інші злочинні діяння» зазначено: «Якщо б чийогось слугу або людину, або підданого у будинку пана його, або де-небудь в іншому місці було спіймано з речовими доказами, а за таку крадіжку злодій не підлягає смертній карі, такого злодія потрібно відвести до його пана, а коли того не буде – до прикажчика, і пан або прикажчик повинен віддати злодія не пізніше ніж через два тижні до суду, а до суду має утримувати злодія під своїм арештом».

У подальшому домашній арешт отримав законодавче закріплення з введенням у дію Зводу законів Російської імперії 1832 р., але не було розроблено чіткого визначення поняття, процесуального порядку його застосування, зміни або скасування та механізму контролю за його виконанням.

З набранням чинності з 1 квітня 1961 р. чергового КПК УРСР домашній арешт взагалі було виключено із системи запобіжних заходів, унаслідок чого вказаний запобіжний захід був штучно позбавлений розвитку аж до прийняття КПК України 2012 р. Саме з цього моменту інститут домашнього арешту набув якісно нових характеристик, заснованих на міжнародних стандартах, зокрема Загальній декларації прав людини. Проте, зважаючи на постійні зміни в

суспільстві та законодавстві, реформування цього запобіжного заходу триває і в умовах сьогодення.

У підрозділі 1.2 «Поняття та сутність запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту» з'ясовано причини відновлення домашнього арешту в системі запобіжних заходів України після більш ніж півстолітньої перерви. Зокрема, зазначено, що застосування домашнього арешту сприяє розвантаженню переповнених ізоляторів тимчасового тримання та слідчих ізоляторів.

Зважаючи на різноманітні погляди вітчизняних і зарубіжних учених та чинне кримінальне процесуальне законодавство України, зроблено висновок, що сутність домашнього арешту полягає в обмеженні свободи пересування підозрюваного, обвинуваченого шляхом встановлення заборони залишати житло цілодобово або в певний період доби та виконанні інших додатково покладених обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України.

Поняття домашнього арешту має декілька варіантів інтерпретації. Однак, зважаючи на найсуттєвіші ознаки цього запобіжного заходу, з'ясовано, що в Україні домашній арешт – це запобіжний захід, який застосовується для досягнення завдань кримінального провадження за рішенням слідчого судді, суду до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі, і полягає в забороні залишення житла цілодобово або в певний період доби з можливим покладенням на неї низки додаткових, індивідуально визначених зобов'язань.

Розділ 2 «Процесуальна форма застосування та продовження (скасування) домашнього арешту в кримінальному провадженні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Умови обрання домашнього арешту в кримінальному провадженні» досліджено терміни «обрання запобіжного заходу» та «застосування запобіжного заходу», оскільки їх значення не містяться в положеннях КПК України.

Наголошено, що запорукою обґрунтованості застосування запобіжних заходів є чітке визначення в КПК України мети та підстав їх застосування, а також вказівок щодо необхідності врахування обставин в їх сукупності під час обрання конкретного з них. Для забезпечення законності обмеження прав підозрюваного, обвинуваченого при застосуванні запобіжних заходів має бути дотримано умови їх обрання. Так, якщо слідчий або прокурор пред'являє в суді лише повідомлення про підозру, не підкріплюючи його іншими доказами, а підозрюваний, обвинувачений заперечує свою причетність до кримінального правопорушення, слідчий суддя, суд мають відмовити в застосуванні домашнього арешту. Водночас у разі його застосування слід враховувати положення ст. 198 КПК України, відповідно до якої висловлені висновки в ухвалі слідчого судді, суду щодо будь-яких обставин, які стосуються суті підозри, обвинувачення, не мають преюдиціального значення (не повинні прийматися без доведення) для суду під час судового розгляду або для слідчого чи прокурора під час розгляду чи розслідування кримінальних проваджень.

Наведене положення зумовлює необхідність перевірки та кримінально-правової кваліфікації правопорушення, адже законодавець вимагає від слідчого судді, суду враховувати ступінь тяжкості діяння кожного вчиненого в реальності злочину. Згадана обставина дозволяє обрати вид запобіжного заходу завдяки індивідуалізації кожного кримінального провадження.

Отже, домашній арешт у цьому випадку буде альтернативою тримання під вартою, що забезпечить перебування неповнолітнього у звичайних умовах (перебувати зі своєю родиною, навчатися тощо). Також доцільно застосовувати домашній арешт замість тримання під вартою до осіб, які потребують додаткової підтримки та особливої уваги, а саме: осіб похилого віку, вагітних жінок, осіб, які страждають фізичними вадами (інвалідів), та важкохворих.

За результатом аналізу ухвал слідчих суддів про застосування запобіжного заходу щодо осіб з кримінальним минулим встановлено, що на практиці слідчі судді, суди в 94 % випадках обирають найбільш суворий його вид – тримання під вартою.

До того ж 14 % опитаних респондентів зазначають, що домашній арешт можна обирати до підозрюваних, обвинувачених у вчиненні злочинів невеликої тяжкості; 38 % – середньої тяжкості; 17 % – тяжких та 2 % – особливо тяжких злочинів. Згадані результати підтверджують вище запропоновану нами заборону обирати домашній арешт до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні особливо тяжких злочинів.

У підрозділі 2.2 «*Мета та підстави застосування домашнього арешту в кримінальному провадженні*» розглянуто поняття мети та підстав застосування домашнього арешту.

Доведено, що мету домашнього арешту можна розглядати як поліструктурне явище, що складається із загальних цілей застосування притаманних для всіх запобіжних заходів та спеціальної мети, що характерна виключно для цього запобіжного заходу. Таким чином, загальна мета домашнього арешту полягає в забезпеченні належної поведінки підозрюваного обвинуваченого шляхом встановлення обмежень, а спеціальна – в ізоляції підозрюваного, обвинуваченого в житлі та в обмеженні до мінімуму його контактів із зовнішнім середовищем.

Наголошено, що, ініціюючи питання про застосування будь-якого запобіжного заходу, слідчий, прокурор зазначає в клопотанні відомості (обставини), що характеризують наявне кримінальне провадження, або самого підозрюваного, обвинуваченого, сукупна оцінка яких свідчить про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів.

Однак за результатами проведеного аналізу клопотань слідчих і прокурорів про обрання домашнього арешту з'ясовано, що на практиці слідчі, прокурори в 55 % вивчених клопотань узагалі не зазначають таких відомостей, обмежуючись лише положення про те, що до особи неможливо застосувати більш м'який запобіжний захід. Тому ігнорування стороною обвинувачення таких норм кримінального процесуального закону викликає подальше

вмотивоване оскарження з боку підозрюваного, обвинуваченого та їх захисника.

У підрозділі 2.3 «Процесуальний порядок і особливості застосування та продовження (скасування) домашнього арешту в кримінальному провадженні» проаналізовано положення кримінального процесуального закону, що регламентує дії слідчого, прокурора, слідчого судді та суду з приводу винесення процесуального рішення про застосування та продовження (скасування) домашнього арешту. Наголошено, що дії мають особливості залежно від стадії кримінального провадження. Окреслені питання доцільно розглядати самостійно, як на стадіях досудового розслідування, так і судового розгляду.

Зазначено, що чітко встановлений строк дії домашнього арешту з граничним терміном його продовження також позитивно впливає на строк досудового розслідування, оскільки продовження домашнього арешту здійснюється в судовому засіданні слідчим суддею на підставі клопотання відповідної посадової особи в її присутності. Так, за результатом проведеного аналізу судових рішень про домашній арешт, його продовження здійснювалось у 68 % від загальної кількості рішень про застосування названого запобіжного заходу. Отже, у 32 % випадках досудове розслідування закінчилось у межах двох місяців.

Доведено, що дотримання слідчим, прокурором вимог стосовно форми та змісту клопотання про застосування домашнього арешту, а також обов'язкових додатків до нього, якими обґрунтовуються необхідність та можливість його застосування, є запорукою задоволення клопотання слідчим суддею.

У результаті дослідження правової регламентації застосування домашнього арешту встановлено, що єдиним способом усунення наведених недоліків під час досудового розслідування є процедура їх оскарження в апеляційному порядку. Відповідно до ч. 1 ст. 309 КПК України, на даній стадії кримінального провадження можуть бути оскаржені ухвали слідчого судді про: 1) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні; 2) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні.

Розділ 3 «Механізм реалізації процесуального рішення про застосування домашнього арешту» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Обмеження, встановлені відносно підозрюваного, обвинуваченого під час застосування домашнього арешту, та відповідальність за їх невиконання» розглянуто питання процесуального порядку застосування і продовження (скасування) домашнього арешту на стадії досудового розслідування та особливості застосування і продовження (скасування) домашнього арешту на стадії судового розгляду.

Наголошено, що під час досудового розслідування слідчий, прокурор шляхом вивчення матеріалів кримінального провадження доходять висновку щодо необхідності застосування до підозрюваного запобіжного заходу. Одночасно з встановленням підстав для його застосування слідчий досліджує

загальні та спеціальні умови обрання конкретного виду запобіжного заходу. Тільки після дослідження означених категорій у їх сукупності слідчий може обґрунтовано сформулювати внутрішнє переконання щодо необхідності застосування до підозрюваного домашнього арешту в конкретному випадку і на певному етапі досудового розслідування.

У 63 % вивчених подань щодо необхідності застосування домашнього арешту слідчі, прокурори не підтверджують наведені доводи, у таких випадках службові особи обмежуються записом у результативній частині клопотання із зазначенням аргументів для встановлення конкретних обмежень. Як правило, такими документами є довідки з місця роботи або навчання, медичний висновок про наявність у підозрюваного тяжкої хвороби, інвалідності чи нездатності самостійно пересуватися, довідки про доходи, склад та вік членів сім'ї.

Проведено аналіз законодавства окремих країн, у яких дозволено застосування домашнього арешту. Крім заборони залишати житло, використовуються заходи забезпечення (реалізації) цього запобіжного заходу, які полягають у забороні та (або) обмеженні:

- спілкування з певними особами (Литва, Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Киргизія, Молдова, Таджикистан);
- відправлення та отримання поштово-телеграфної кореспонденції (Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Киргизія, Молдова, Таджикистан);
- використання засобів зв'язку (телефонних переговорів) (Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Молдова, Таджикистан);
- приймання будь-кого у своєму житлі (Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Молдова, Таджикистан);
- виїзд за межі адміністративної території без дозволу слідчого, суду або органу, у провадженні якого перебуває кримінальна справа (Киргизія).

Констатовано, що актуальним залишається питання щодо відповідальності підозрюваного, обвинуваченого за невиконання встановлених обмежень (заборон або зобов'язань) під час домашнього арешту, адже законодавцем чітко не визначено форм та зміст такої відповідальності. Відповідальність за невиконання покладених зобов'язань (обов'язків) передбачена лише при невиконанні запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання, з можливістю його зміни на інший, більш жорсткий, і покладенні грошового стягнення від 0,25 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати, що прямо передбачено ч. 2 ст. 179 КПК України. Аналогічної норми за невиконання покладених зобов'язань (обов'язків) для домашнього арешту не передбачено.

У підрозділі 3.2 «Особливості обліку осіб, щодо яких застосовано домашній арешт, та контролю дотримання ними обмежень запобіжного заходу» досліджено питання обліку та контролю за виконанням рішення про застосування домашнього арешту.

Зазначено, що в науковій літературі питання виконання домашнього арешту є найбільш дискусійним. Це пов'язано з тим, що, по-перше, серед

науковців немає єдиного погляду стосовно органу, який повинен здійснювати ці функції, по-друге, з визначенням кола посадових осіб, відповідальних за облік та контроль усередині органу.

Констатовано, що невизначеність механізму контролю за поведінкою осіб, які перебувають під домашнім арештом, є першопричиною його необрання. Так, на думку 62 % опитаних респондентів, відсутність належного порядку контролю за обмеженнями, встановленими під час домашнього арешту, є однією з причин, з якої вказаний запобіжний захід не застосовується у практичній діяльності повною мірою.

Наголошено на доцільності розподілу виконання домашнього арешту між працівниками різних структурних підрозділів органу Національної поліції, що не вимагатиме додаткових фінансових ресурсів, тобто визначення посадових осіб (підрозділу), відповідальних за виконання домашнього арешту, має здійснюватись з урахуванням не лише особливостей кримінального провадження, а й форм встановленого контролю.

Доведено, що електронний контроль оплачується тільки за рахунок державного бюджету, є додатковим фінансовим навантаженням для держави. Включення витрат, пов'язаних з використанням електронних засобів контролю, до переліку процесуальних витрат надасть можливість підконтрольній особі самостійно повністю або частково сплачувати електронний контроль. Однак, на нашу думку, таке рішення в умовах сьогодення є передчасним, хоча й має перспективу запровадження.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й систематизацію уявлень про домашній арешт як запобіжний захід у кримінальному процесі, сформульовано наукові положення та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни та мають значення для науки й практики, зокрема:

1. Розвиток запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту є складним і не системним. Перші ознаки запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту містяться в проекті зводу законів Гетьманщини XVIII ст. «Права, за якими судиться малоросійський народ», де у п. 1 арт. 1 глави XXIV «Про злодіїв і покарання їх, також про інші злочинні діяння» зазначено: «Якщо б чийогось слугу або людину, або підданого у будинку пана його, або де-небудь в іншому місці було спіймано з речовими доказами, а за таку крадіжку злодій не підлягає смертній карі, такого злодія потрібно відвести до його пана, а коли того не буде – до прикажчика, і пан або прикажчик повинен віддати злодія не пізніше ніж через два тижні до суду, а до суду має утримувати злодія під своїм арештом».

Проведено історико-правовий аналіз норм кримінального процесуального законодавства, що засвідчує різні періоди становлення та розвитку домашнього арешту на території України, починаючи з 1832 р. Його еволюція є непослідовною, що пояснюється розвитком суспільних відносин та

безсистемним реформуванням національного законодавства, у зв'язку з впливом законодавства інших країн на різних етапах становлення української державності. Тривалий час, починаючи з 1960 р., домашній арешт був виключений із системи запобіжних заходів, що штучно позбавило його будь-якого розвитку. Проте прийнятий КПК України 2012 р. повернув його до переліку запобіжних заходів, у яких ефективно застосовується інститут домашнього арешту.

2. Визначено, що поняття та сутність домашнього арешту як запобіжного заходу, що застосовується для досягнення завдань кримінального провадження за рішенням слідчого судді, суду до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі, полягає в забороні залишення житла цілодобово або в певний період доби з можливим покладенням на неї низки додаткових, індивідуально визначених зобов'язань.

Доведено, що домашній арешт застосовується в тих випадках, коли застава є занадто м'яким запобіжним заходом, а тримання під вартою – занадто суворим.

3. Визначено умови обрання домашнього арешту, що полягають у сукупності процесуальних вимог та обставин, які надають можливість законно обрати цей запобіжний захід. Вони поділяються на загальні та спеціальні. Перші дозволяють законно обрати будь-який запобіжний захід та стосуються всіх його видів. Другі – стосуються лише домашнього арешту та дозволяють прийняти рішення про його обрання.

4. Встановлено, що мета застосування домашнього арешту – це поліструктурне явище, яке складається із загальної та спеціальної частин. Загальна мета домашнього арешту виражається в забезпеченні належної поведінки підозрюваного обвинуваченого шляхом встановлення обмежень. Спеціальна мета домашнього арешту полягає в ізоляції підозрюваного, обвинуваченого в житлі та у зведенні до мінімуму його контактів із зовнішнім середовищем. Крім цього, уточнено підстави застосування домашнього арешту, якими є сукупність відомостей, що містяться у відповідному процесуальному рішенні (клопотанні, ухвалі) та вказують на: 1) наявність ризиків, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, визначені в ч. 1 ст. 177 КПК України; 2) доведеність, що жоден більш м'який запобіжний захід не може запобігти наявним ризикам (ризикам). Доведено, що вони є єдиними для всіх запобіжних заходів. Зроблено аргументований висновок щодо необхідності їх застосування, що підтверджено матеріалами кримінального провадження, зокрема показаннями інших учасників провадження, документами, речовими доказами.

5. Виокремлено етапи процедури застосування домашнього арешту, що має однаковий порядок процесуальних дій як під час досудового розслідування, так і під час судового розгляду. За допомогою їх аналізу встановлено певні особливості, що притаманні кожній стадії кримінального провадження. Вони стосуються суб'єкта, відносно якого він застосовується – підозрюваного або

обвинуваченого, суб'єкта, якого наділено правом ініціювати питання про застосування запобіжного заходу – слідчого, прокурора або сторін кримінального процесу, суб'єкта, якого наділено правом розглядати клопотання про застосування домашнього арешту – слідчим суддею або суддею одноособово чи колегією суддів, порядку оскарження прийнятого рішення, яке на стадії досудового розслідування можливе одразу після її оголошення, на відміну від рішення, постановленого на стадії судового розгляду, в якому оскарження можливе тільки після розгляду кримінального провадження.

6. Розглянуто механізм виконання домашнього арешту, що може реалізовуватись як із використанням електронних засобів контролю, так і без цього. Встановлено, що здійснення контролю без використання електронних засобів контролю здійснюють працівники територіального органу Національної поліції за місцем фактичного виконання цього запобіжного заходу шляхом відвідування місця проживання підозрюваного, обвинуваченого, телефонних дзвінків та отримання пояснень. Така форма контролю коштує значно дешевше порівняно з використанням електронних засобів контролю, однак, на відміну від нього, потребує більшої кількості залучених посадових осіб, які уповноважені здійснювати контроль.

Контроль за поведінкою осіб із використанням електронних засобів контролю здійснюють підрозділи організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування територіальних управлінь Національної поліції, що проводять електронний моніторинг у цілодобовому режимі. Водночас його застосування в Україні перебуває лише на шляху становлення.

7. Для удосконалення законодавчого регулювання інституту домашнього арешту аргументовано необхідність унесення відповідних змін та доповнень до норм кримінального процесуального законодавства, а саме:

– частину четверту ст. 176 КПК України викласти в такій редакції: «4. Запобіжні заходи застосовуються під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або за клопотання прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням сторін кримінального провадження»;

– ст. 178 КПК України доповнити частиною другою, яку викласти в такій редакції: «2. Запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, застави, домашнього арешту не можуть бути обрані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання десять або більше років позбавлення волі»;

– частину першу ст. 181 КПК України викласти в такій редакції: «1. Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або в певний період доби. Режим ізоляції в межах житла визначається з урахуванням ризиків, визначених у ст. 177, та обставин, зазначених у ст. 178 цього Кодексу, на підставі яких слідчий суддя, суд може встановити відносно підозрюваного, обвинуваченого один з трьох рівнів суворості відбування домашнього арешту:

1) м'який – не залишати межі житла в певний час доби;

2) середній – постійно перебувати в межах житла, за винятком заздалегідь обумовленого періоду відвідування навчання, роботи або медичної установи;

3) суворий – цілодобово перебувати в житлі»;

– частину третю ст. 196 КПК України викласти в такій редакції:

«3. В ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту зазначається рівень суворості його відбування, а також точна адреса житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати»;

– частину п'яту ст. 181 КПК України викласти в такій редакції: «5. Працівники органу Національної поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї обмежень, використовувати електронні засоби контролю»;

– пункт перший частини третьої ст. 184 КПК України викласти в такій редакції: «1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання, а також документи або їх копії, що підтверджують можливість застосування запобіжного заходу»;

– частину другу ст. 193 КПК України доповнити пунктом вісім та викласти в такій редакції: «8) заявляти клопотання про застосування технічних засобів фіксування під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу»;

– частину сьому ст. 194 КПК України викласти в такій редакції: «7. Обов'язки, передбачені частиною п'ятою цієї статті, можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого на строк не більше двох місяців. За необхідності цей строк може бути продовжено за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або самим прокурором у порядку, передбаченому ст. 199 цього Кодексу. Після закінчення строку, у тому числі продовженого, на який на підозрюваного, обвинуваченого були покладені відповідні обов'язки, ухвала про застосування запобіжного заходу в цій частині припиняє свою дію і обов'язки скасовуються»;

– частину п'яту ст. 196 КПК України викласти в такій редакції: «5. Під час оголошення ухвали про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, підозрюваному, обвинуваченому письмово під підпис повідомляють встановлені відносно нього обмеження та роз'яснюють, що в разі їх невиконання до нього може бути застосовано більш жорсткий запобіжний захід. Копія ухвали про застосування запобіжного заходу вручається підозрюваному, обвинуваченому негайно після її оголошення, а також надсилається щодо осіб, які є державними виконавцями, Міністерству юстиції України, а щодо осіб, які є приватними виконавцями, – Міністерству юстиції України та Раді приватних виконавців України»;

– частину п'яту ст. 199 КПК України викласти в такій редакції: «5. Слідчий суддя зобов'язаний відмовити у продовженні строку тримання під вартою, якщо прокурор, слідчий не доведе, що обставини, зазначені в частині

третій цієї статті, виправдовують подальше тримання підозрюваного, обвинуваченого під вартою, або змінити запобіжний захід, заявлений у клопотанні, на більш м'який чи пом'якшити діючий, якщо прокурор, слідчий не нададуть суду документи, що підтверджують вказані вище обставини».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях:

1. Шелякін О. С. Окремі аспекти генезису домашнього арешту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 3–2. С. 102–106.
2. Шелякін О. С. Окремі питання застосування домашнього арешту в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2015. № 16. С. 110–114.
3. Шелякін О. С. Обмеження, встановлені відносно підозрюваного, обвинуваченого під час застосування домашнього арешту. *Науковий журнал Дніпропетровського гуманітарного університету. Серія «Право і суспільство»*. 2016. № 5. С. 178–184.
4. Шелякін О. С. Поняття домашнього арешту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 38. С. 132–136.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав та видання, які включено до міжнародних наукометричних баз:

5. Oleksandr Sheliakin. Ways to improve the procedure of placement under house arrest in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights. Bratislava, Slovak Republic*, 2018. № 4. P. 73–75

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Шелякін О. С. Правові та організаційні заходи забезпечення реалізації процесуального рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. *Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 6–7 берез. 2015 р.)*. Донецьк, 2015. С. 119–121.
7. Шелякін О. С. Окремі аспекти характеризуючих обставин застосування домашнього арешту. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення: матеріали VII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. Дню юриста України (Київ, 29 жовт. 2015 р.)*. Київ, 2015. С. 101–103.
8. Шелякін О. С. Сутність домашнього арешту. *Правоохоронна та правозахисна діяльність поліції в умовах формування громадянського суспільства в Україні: матеріали підсумкової наук.-практ. конф. (Київ, 9 квіт. 2016 р.)*. Київ, 2016. С. 141–144.
9. Шелякін О. С. Мета застосування домашнього арешту в кримінальному процесі. *На перетині мови і права: матеріали студентсько-*

курсантської наук. конф. (Київ, 22 лют. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 104–108.

10. Шелякін О. С. Забезпечення прав підозрюваного/обвинуваченого у процесі застосування домашнього арешту. *Забезпечення прав людини в контексті інтеграційних процесів України*: матеріали круглого столу (Київ, 29 листоп. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 232–234.

АНОТАЦІЯ

Шелякін О. С. Домашній арешт у кримінальному провадженні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

Дисертацію присвячено комплексному аналізу теоретичних і практичних питань обрання та застосування домашнього арешту як запобіжного заходу, а також розробленню й обґрунтуванню рекомендацій щодо підвищення його ефективності під час кримінального провадження.

Наголошено, що запорукою обґрунтованості застосування запобіжних заходів є чітке визначення в КПК України мети та підстав їх застосування, а також вказівок щодо необхідності врахування обставин в їх сукупності під час обрання конкретного з них. Для забезпечення законності обмеження прав підозрюваного, обвинуваченого при застосуванні запобіжних заходів має бути додержано умови їх обрання.

Ключові слова: домашній арешт, запобіжний захід, ізоляційний запобіжний захід, засіб електронного контролю, кримінальне провадження, ухвала слідчого судді, контроль за поведінкою підозрюваного та обвинуваченого.

АННОТАЦИЯ

Шелякин А. С. Домашний арест в уголовном производстве. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

Диссертация посвящена комплексному анализу теоретических и практических вопросов выбора и применения домашнего ареста в качестве меры пресечения, а также разработке и обоснованию рекомендаций по повышению его эффективности в процессе уголовного производства.

Акцентируется на том, что историко-правовой анализ норм уголовного процессуального законодательства свидетельствует о разных периодах

становления и развития домашнего ареста на территории Украины, начиная с 1832 г. Его эволюция является сложной и непоследовательной, что объясняется развитием общественных отношений и бессистемным реформированием национального законодательства, в связи с влиянием законодательства других стран на разных этапах становления украинской государственности. Продолжительное время, начиная с 1960 г., домашний арест был исключен из системы мер, что искусственно лишило его всяческого развития. Однако принятый УПК Украины 2012 г. вернул его в перечень мер, где эффективно применяется институт домашнего ареста.

Определено, что понятие и сущность домашнего ареста в качестве меры пресечения, применяемого для достижения задач уголовного судопроизводства по решению следственного судьи, суда к лицу, подозреваемому или обвиняемому в совершении преступления, за которое законом предусмотрено наказание в виде лишения свободы, заключается в запрете оставления жилья круглосуточно или в определенный период суток с возможным наложением на него ряда дополнительных, индивидуально определенных обязательств.

По результатам подготовки диссертационного исследования констатировано, что залогом обоснованности применения мер пресечения является четкое определение в УПК Украины цели и оснований их применения, а также указаний о необходимости учета обстоятельств в их совокупности при избрании конкретного из них. Для обеспечения законности ограничения прав подозреваемого, обвиняемого при применении мер должны быть соблюдены условия их избрания.

Проанализирован процессуальный порядок применения и продления (отмены) домашнего ареста в уголовном производстве, исследованы особенности его применения на разных стадиях досудебного расследования и судебного разбирательства.

Отмечено, что в научной литературе вопрос выполнения домашнего ареста является наиболее дискуссионным. Это связано с тем, что, во-первых, среди ученых нет единого мнения относительно органа, который должен осуществлять данные функции, во-вторых, с определением круга должностных лиц, ответственных за учет и контроль внутри органа.

Ключевые слова: домашний арест, мера пресечения, изоляционная мера пресечения, средство электронного контроля, уголовное производство, решение следственного судьи, контроль за поведением подозреваемого и обвиняемого.

SUMMARY

O. Sheliakin. House imprisonment in criminal proceeding. – Manuscript.

Thesis for Doctor of Philosophy in Law, specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operative-Search Activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

Thesis reveals results of complex analysis of theoretical and practical issues related to selection and application of such preventive measure as house

imprisonment along with formulation and justification of recommendations aimed at improvement of its efficiency in the course of criminal proceeding.

It is stressed that the key prerequisite for the preventive measures application to be justified is clear formulation of the aim and grounds in the Criminal Procedure Code of Ukraine and instructions on necessity to take into account all the circumstances during the measure selection. All measure selection requirements must be met to ensure the legitimacy of suspect's rights restriction.

Key words: house imprisonment, preventive measure, isolating preventive measure, electronic control means, criminal proceeding, decision of investigating judge, monitoring the suspect's (accused) behavior.